

הקפאת זרע לשם קיום מצוות פו"ר

לכבוד העורך,

בעיוני בספר "אסיא" כרך ז' (ירושלים תשנ"ד)¹, ראיתי את הדיון המקיף שערכתם בענין בחור העומד להתחתן שחלה במחלה ממארת ובעקבות טיפולי ההקרנות עלול להפגע כושר הפוריות שלו. והשאלה: האם מותר לו להוציא זרע להקפאה?

מבלי להכנס למחלוקת שבין דעות האוסרים ובין דעות המתירים, כי דברים אלה הובאו כבר בספרי "באר משה" (חלק א' עמ' ק"א), שם הבאתי גם את דעתם של הגרא"ה קוק וצ"ל בשו"ת "עזרת כהן" (סימן ל"א) ובשו"ת "מטה לוי" (ח"ב חיו"ד סימן ל"א) שסוברים שהמונח "השחתה" מתייחס דוקא אל פעולה ודאית של השחתה, אך כשיש ספק אם הזרע אמנם ישחת, אין איסור של השחתת זרע. ובשו"ת "משיב דבר" (חלק ב' סימן פ"ח), שכתב שאם ההשחתה איננה לבטלה, אלא לצורך מצוה אין זה מוגדר כהשחתה, ואין בו איסור. השאלה כמובן: האם הוצאת זרע לצורך הקפאה, יש בו צורך מצוה?

לפני כשנה שמענו על אשה אלמנה שהזרעה מזרע של בעלה המנוח שהוקפא טרם מותו. אין ספק שבמקרה כזה לא שייך כלל צורך מצוה, שהלא במתים חופשי – ואותו בעל שהוציא את זרעו בעודו בחיים לא הוציאו לצורך מצוה, ובעת שהזרעה אשתו הוא כבר לא היה בין החיים, ולא נכלל בכלל אלה המחוייבים במצוות.

נמצא שכשמוציא אותו בחור חולה את זרעו להקפאה, לעולם לא ידע אם אכן יזכה בעודו בחיים להזריע אשה מסויימת ומפאת מחלתו הממארת עלול הוא שלא לזכות לכך. כמובא באופן דומה בשו"ת "דברי מלכיא" (ח"ד ס"ס ק"ז, ובסימן ק"ח), ובשו"ת "משפטי עוזיאל" (אבה"ע סימן י"ט). ואם כן, מסתבר² שבשעת הוצאת הזרע נחשב הדבר "לבטלה".

וכעת, אספר לכב' העורך שליט"א, שבשנת תשמ"ז הוזמנתי אל הגאון ר' עובדיה יוסף שליט"א לישיבת "חזון עובדיה" בירושלים. ובהגיעי אליו, פתח את ספרי "באר משה" (ח"א עמ' ק"י), שבו הבאתי את דעת הרמ"א (אבה"ע סימן כ"ה ס"ב); שאם מוציא זרע באקראי ואינו רגיל בכך יש מקילים ומתירים. ומיד ביקש ממני הגר"ע יוסף שליט"א, שבעת שאוציא את

1. עמ' 279-303. -- העורך
2. אם קיים ספק שמא יזכה בעודו בחיים לקיים המצווה עם הזרע המוקפא, לכאורה יצאנו מדי "ודאי השחתה" האמור בשו"ת עזרת כהן ובשו"ת מטה לוי המובאים למעלה. -- העורך

המהדורה הבאה של הספר אמחק את דעת הרמ"א, כיון שכבר כתב מרן הבית יוסף, בהגהות בדק הבית, "ואלו היה ר"י רואה מ"ש הזוהר בעונש המוציא זרע לבטלה כי הוא גדול משאר העבירות שבתורה לא היה כותב זה שכתב "עכ"ל.

ותשובתי לכב' הרה"ג שליט"א היתה שעוד חזון למועד, וכי עדיין לא נמכרו רוב הספרים של המהדורה הזאת, וכן עלי להוציא לאור את שאר החלקים האחרים של הספר. אך הרב שליט"א עמד על דעתו שבקרוך אוציא את המהדורה השניה ואז עלי להשמיט את דעת הרמ"א בענין.

ואמנם לאחר כמה חודשים, נמכרו רוב הספרים של המהדורה הראשונה של ספרי "באר משה" והגיע ללשכתי ברבנות חולון, יהודי תושב חולון ובידו הספר "באר משה" חלק א' ובקש לתרום להוצאת מהדורה חדשה-שניה של הספר הנ"ל. הסברתי לו שעלי להוציא את חלק ב' ואת החלקים האחרים אך הוא עמד על שלו ודרישתו היתה אך ורק לתרום להוצאת מהדורה שניה של חלק א' "באר משה", ואכן מלאתי את רצונו, ובמהדורה השניה שיניתי והשמטתי את דעת הרמ"א ובמקומה הבאתי את דברי ה"באר היטב" שציטט את דעת הבית יוסף, המתנגדת לחלוטין להוצאת זרע אפילו באקראי.

ובזה ראיתי בעליל שמשמים קיימו את דבריו של הגר"ע יוסף שליט"א, ושלחו שליח, עם תרומה כספית כדי לתקן ולהשמיט את דעת הרמ"א בענין זה, ויש מאד להזהר בנדון זה של הוצאת הזרע שלא באמצעות קיום יחסי אישות שבין איש לאשתו כאורח כל ארעא. כפי שכתבו התוס' (כתובות ל"ט ע"א) ד"ה "שלש", בדעת ר"ת, דהא קטנה ואילונית מותר לשמש בהדייהו ולא הוי השחתת זרע, כיון שהוא דרך תשמיש. משמע איפוא, שכל הוצאת זרע שלא דרך תשמיש, הויא השחתת זרע. ופרוש המונח "דרך תשמיש" – לפי דעת התוס' כל עוד הזרע שיוצא מן האיש חודר לאשה ללא כל מתווך או מניעה, ולמרות שהיא לא יכולה להתעבר, כמו קטנה או אילונית. אך במידה וישנו תווך כל שהוא, כגון שהזרע נלקח להקפאה, הרי שבאותה עת הינו בחזקת עומד להשחתה. כי מי יודע מה תהיה אחריתו! ומי יודע אם אותו אדם שהוצא ממנו הזרע יזכה להיות בין החיים ולקיים את המצוה? ! וכמובא לעיל.

כל זה אליבא דהשיטה המקילה, ברם לדעת הרמב"ם (הלכות אסו"ב פכ"א הי"ח); אסור להוציא שכבת זרע לבטלה... ולא ישא קטנה שאינה ראויה לילד. עכ"ל.

וביאר דבריו בשו"ת הרדב"ז (ח"ג סימן אלף כ"ב); שטעמו של הרמב"ם שאסור לישא קטנה משום השחתת הזרע, זאת למרות שרש"י ביאר

את דברי הגמ' (נדה י"ג ע"ב), דנסיבי קטנות משום השחתת הזרע. היינו – לפי רש"י אם קיים פריה ורביה משמע שמותר לו לשאת קטנה ואין בזה משום השחתת הזרע, אך לא כן היא דעת הרמב"ם שלפי שיטתו אפילו אם קיים כבר פריה ורביה, עדיין אסור לו לשאת קטנה משום שיש בזה השחתת הזרע. כלומר, שאלבא דהרמב"ם כל הוצאת זרע שאיננה יכולה להביא לפריה ורביה באופן מידי, יש בה משום השחתת הזרע. (כל זה כמובן לפי הסברו של הרדב"ז, וכן כתב הב"ח סימן כ"ג).

ואולם, יש להקשות על כך, מדברי הרמב"ם עצמו (בפרק ט"ו מהלכות אישות ה"ז) שכתב וז"ל: לא ישא אדם עקרה וזקנה ואילונית וקטנה שאינה ראויה לילד, אלא אם כן קיים מצות פריה ורביה, או שהיתה לו אשה אחרת לפרות ולרבות ממנה. עכ"ל. משמע שאין זה משום השחתת הזרע, אלא אך ורק מצד מניעת מצות פריה ורביה.

ואמנם יש לישב זאת בדומה לתרוצו של המגיד משנה (שם) שהרמב"ם כאן בהלכות אישות התייחס לחיוב שהוא מן התורה. שמי שכבר קיים פריה ורביה רשאי לשאת קטנה. אך בהלכות איסורי ביאה, כתב אליבא דר' יהושע (דיבמות) מצד מצות "לערב אל תנח ירך" שהיא מדין דרבנן גם למי שכבר קיים מצות פריה ורביה, שאסור לו לישא קטנה שאינה ראויה לילד.

ולפי זה, מתברר הקשר שבין החיוב במצות פריה ורביה או מצד חיוב דרבנן "לערב אל תנח ירך", ובין אסור השחתת הזרע.

ועיין בספר "צפנת פענח" שעל הרמב"ם לגאון ר' יוסף ראזין זצ"ל (האסור"ב שם) שהדגיש שהאיסור הינו דוקא לגבי קטנה, כיון שבקטנה הזרע לא נקלט כלל.

משמע מדבריו, שאלבא דהרמב"ם חל האיסור דוקא בזמן שאין קליטה כלל לזרע אך אם תהיה לו קליטה מסוימת לא שייך בו איסור השחתת הזרע הרמב"ם.

והשאלה: האם ניתן להקיש זאת למקרה שמוציאים זרע לשם הקפאה, והזרעתו תהיה בזמן אחר? האם ניתן גם כן לומר שיש בזה סכוי לקליטה והפריה, כך שאין בו איסור מוחלט לדעת הרמב"ם?

לעניות דעתי, לא ניתן לומר זאת, כיון שבקטנה למרות שאין קליטה של הזרע, ישנו דרך תשמיש כאמור לעיל. אך בהוצאת זרע לשם הקפאה, אין כאן דרך תשמיש.

ועוד יתכן לומר, שהוא כתב זאת לחלק בין קטנה שאין הזרעה נקלטת בה כלל, ובין קטנה כזאת שהיא קרובה לגיל 12 שבה כן נקלט הזרע באופן מסוים. ולכן בהלכות אישות כתב הרמב"ם שמי שקיים מצות פ"ו רשאי

לשאתה, לעומת זאת בהלכות איסורי ביאה התכוון לקטנה מאד שבה אין הזרע בר קליטה לחלוטין וממילא אפילו אם קיים פ"ו עדיין יש בזה איסור השחתת הזרע.

כל זאת כתבתי לעניות דעתי ואשמח לקבל את הערותיך והארותיך לאמור לעיל.

בברכה וביקרא דאורייתא

הרב משה ביתן

חבר לשכת הרבנות חולון

תשובת העורך:

תודה לכת"ר שירד לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא בסוגיה מיוחדת זו. על דברי כת"ר ראוי לענ"ד להוסיף מעט ולחדד את הדברים:

א. איסור השחתת זרע מוגדר בשלחן ערוך כעוון חמור מכל עבירות שבתורה³. בכל זאת קיימת מחלוקת ראשונים בשאלה האם האיסור הוא מן התורה או מדרבנן⁴. שלא במקרה, יש גם השלכות רגשיות רבות לאיסור השחתת זרע, כמו גם להלכות אחרות הקשורות בהתנהגויות סוטות היכולות להשפיע על המשכיות המין האנושי⁵. גם בעלי תורת הנסתר עסקו בנושא בהרחבה⁶, אך טרם הגעתי לידיעת ח"ן. לנושא הרגיש יש גם השלכות חינוכיות רבות. המחנכים יודעים כי פרק הזמן בחיי הנער המתבגר בו הוא קובע את התייחסותו לנושא, יכול להשפיע על כל מהלך חייו. משום כך פוסקי הדורות, כמו גם פוסקי זמננו, דנו בסוגיא זו בזהירות הראויה לה.

ב. לגופו של דיון, קיימת מחלוקת עקרונית בין הראשונים מהו גדר איסור ההשחתה. שיטת בעלי התוספות במסכת סנהדרין⁷ היא שאיסור השחתת זרע כלול בהלכות פריה ורביה⁸. לשיטה זו, הוצאת זרע לצורך קיום מצוות פרו ורבו, כלומר, לצורך בירור או טיפול בבעיות פוריות – לא תהיה בכלל האיסור. לעומת זאת, רבו הראשונים הסוברים שאיסור השחתת זרע איננו חלק ממצוות פריה ורביה⁹ אלא הוא איסור עצמאי. לשיטתם ניתן

3. אבן העזר, סימן כג.

4. שו"ת תורת חסד, ח"ב, מג. ראה עוד **אנציקלופדיה תלמודית** ערך "השחתת זרע".

5. לדוגמא: ראה **מנחת חינוך**, מצוה רט, מרששי המצוה.

6. ראה **תורה שלמה** (לגרמ"מ כשר), בראשית, לח, י, אות מה בהערות. וע"ע י' תא שמע, **הנגלה**

שבנסתר עמ' 35, "שעניין זה חוזר בוזהר פעמים רבות ומודגש בעיקר בשמות ג ע"ב".

7. נט, ב, ד"ה והא.

8. וכן דעת ר"ת, יבמות יב, ד"ה שלש

9. רמב"ן, ר"ן ורשב"א, נידה יג, א; תוס', יבמות יב, ד"ה שלש.

לראות את המקור לאיסור בדברי הברייתא¹⁰ המציינת את איסור הניאוף כמקור לאיסור ההשחתה. ניאוף, כידוע, לא הותר אפילו לצורך פריה ורביה.

ג. הלכה למעשה נחלקו בדעתם שנים מגדולי הפוסקים של הדור האחרון, הגרי"ז גוסטמאן והגר"מ פיינשטיין זצ"ל. הרב ישראל זאב גוסטמאן, שעוד בצעירותו היה דיין חשוב בוילנה בבית דינו של ה"אחיעזר", פסק באופן חד משמעי שכל איסור השחתת זרע מקורו בביטול פריה ורביה. לדעתו, כשיש צורך בהוצאת זרע לצורך פריה ורביה, ההיתר הוא לכתחילה, ולא רק בדיעבד¹¹. לעומתו הרב משה פיינשטיין, גדול הפוסקים בארה"ב בשלש הדורות האחרונים, פסק שאיסור הוצאת זרע באופן שאיננו קשור לגוף האישה¹², שייך לגדרי איסור הניאוף עם כל המשמעויות ההלכתיות הנובעות מכך¹³.

ד. הלכה למעשה יש לשאול שאלת חכם בכל מקרה, שאלה שתידון לגופה. סוג זה של שאלות איננו מסור לכל, ורק מורה הוראה מובהק, ראוי שיעסוק בה בזהירות הראויה, שכן יש בה לעיתים מעין דיני נפשות בשני הצדדים של השאלה.

בברכה וביקר,

הרב מרדכי הלפרין

מקור: אסיא נז-נח, עמ' 216-221 (1996)

10. נידה, יג, ב.

11. בשנת תשל"ח, אור ליום ג' דחווה"מ פסח, שאלתי את הגרי"ז גוסטמאן שאלה רפואית הלכתית בשם זוג שומר מצוות. התשובה ההלכתית היתה תלויה בשאלה מהו מקורו של איסור ההשחתה. הרב גוסטמאן זצ"ל הורה להתיר את הפעולה שהיו לה השלכות עתידיות לגבי אפשרות קיום פ"ו. כעבור שבועיים קרא לי הרב גוסטמאן ובקש ממני לחזור לבני הזוג, להסיר מהם דאגה ולומר להם שההיתר הוא לכתחילה ולא בדיעבד. על בקשה זו חזר הרב גוסטמאן שוב כעבור זמן. (ראה הערותי לשו"ת **אחיעזר**, חלק ג, סי' כד, סוף אות ה (כת"י), והערותי לשו"ת **אגרות משה** אהע"ז ח"א, סי' סג, ענף ז. (כת"י)).

12. ראה: **נשמת אברהם**, ח"ג (אהע"ז) כג, א, עמ' קיב בשם הגרש"ז אויערבאך.

13. שו"ת **אגרות משה** אהע"ז, ח"א סי' ע; ח"ג, סי' יד.